

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ»

Ступінь освіти	<u>доктор філософії</u>
Спеціальність	<u>281 Публічне управління та адміністрування</u>
Освітня програма	<u>Публічне управління та адміністрування</u>
Тривалість викладання	<u>4 семестр / 7 чверть</u>
Кількість кредитів	<u>4 кредити ЄКТС (120 годин)</u>
Заняття:	
лекції:	<u>3 години на тиждень</u>
практичні:	<u>2 години на тиждень</u>
Мова викладання	<u>українська</u>

Кафедра, що викладає: Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Викладач:

Шумляєва Ірина Дамирівна

к.держ.упр., доцент, доцент кафедри

E-mail: Shumliaieva.I.D@nmu.one

1. Анотація до курсу

Обраний Україною курс на європейську інтеграцію вимагає врахування кращих демократичних практик локальної демократії, які відтворені в різних документах європейських інституцій, з метою диверсифікації спільної діяльності інститутів місцевого управління стосовно вирішення питань місцевого значення, що дозволить підвищити рівень демократизації публічно-управлінського процесу. Вивчення вибіркової дисципліни «Європейські орієнтири розвитку місцевої демократії» дозволить сформувати системне уявлення про основоположні засади європейського бачення еволюції форм й інструментів, а також сучасних тенденцій демократизації публічного управління на локальному територіальному рівні, а також застосовувати набуті знання під час здійснення досліджень у межах освітньо-наукової програми з урахуванням європейських стандартів і практик.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни – формування комплексу спеціальних знань та дослідницьких вмінь, пов'язаних із набуттям системного уявлення про особливості європейського підходу до формування і розвитку локальної демократії, кращих практик застосування відповідних норм на рівні окремих країн Європейського Союзу для вдосконалення систем і процесів в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Завдання курсу:

– знати і розуміти: базову термінологію, яка стосується місцевої демократії, європейських демократичних цінностей, стандартів і принципів європейського права в частині реалізації місцевих демократичних засад, європейських актів щодо представницької та безпосередньої демократії; концептуальні засади і сучасні підходи до розвитку локальної демократії в європейських країнах, а також їх відображення у структурі актів європейських установ з питань покращення представницької й безпосередньої демократії на місцевому рівні; структурну побудову та зміст керівних принципів, які стосуються місцевих виборів та референдумів, інших форм прямої демократії; особливості реалізації актів європейських структур, які стосуються участі громадян в місцевому управлінському житті;

– вміти: аналізувати європейські стандарти і принципи місцевої демократії; здійснювати порівняльну характеристику європейських актів з питань локальної демократії як джерел права (кодексів, конвенцій, рекомендацій тощо); практично застосовувати європейські норми щодо локальної демократії у предметній сфері власного дослідження; аргументувати та обґрунтувати авторську позицію, генерувати інноваційні ідеї щодо адаптації європейського досвіду місцевої демократії у предметній сфері власного дослідження.

3. Результати навчання

Дисциплінарні результати навчання:

– продемонструвати розуміння сутності місцевої демократії, еволюції її становлення; базової структури та особливостей європейських норм локальної демократії; характеру та специфіки актів Ради Європи, Венеційської комісії тощо; знання термінології, яка стосується європейських демократичних цінностей;

– виокремлювати ключові положення та характерні особливості конвенцій, хартій, кодексів, рекомендацій у сфері розвитку місцевої демократії та їх відмінності; розуміння концептуальних засад і сучасних підходів до розвитку локальної демократії в європейських країнах, а також їх відображення у структурі актів європейських установ з питань покращення представницької й безпосередньої демократії на місцевому рівні;

– показувати здатність орієнтуватися в системі європейського законодавства з питань розвитку локальної демократії, вміння розрізняти європейські акти за суб'єктивним критерієм, вміння критично оцінювати та аналізувати норми, які стосуються репрезентативної та партисипативної демократії;

– продемонструвати вміння критичного аналізу змістовного наповнення та оцінювання можливостей використання стандартів, принципів і практики європейської демократії як засади вдосконалення процесів публічного управління на місцевому рівні;

– відпрацьовувати здатність на основі аналізу та систематизації норм європейського права та досвіду країн ЄС формулювати й обґрунтовувати інноваційні ідеї щодо адаптації європейського досвіду в Україні;

– практикувати вміння розробляти методичні рекомендації для покращення залучення громадян до місцевого управлінського життя в контексті реалізації політики європейської інтеграції; впізнавати суспільну корисність наслідків їх запровадження для розвитку відповідної територіальної громади;

– показувати і практикувати навички підготовки публічної презентації розроблених рекомендацій стосовно розвитку місцевої демократії в Україні з урахуванням європейського досвіду.

4. Структура курсу

Тижні	Тематика занять	Вид занять	Ресурси	Оцінка
1	Вступ до курсу Мета, завдання, результати Політика курсу Навчальні матеріали Система та критерії оцінювання	Лекція	Силабус Презентація курсу Методичні рекомендації Рекомендовані джерела ККР для проведення заліку	–
	Тема 1. Загальна характеристика місцевої демократії		Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-5
	Практичне заняття за темою 1. Загальна характеристика місцевої демократії	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
2	Тема 2. Європейські демократичні цінності на місцевому рівні	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
	Практичне заняття за темою 2. Європейські демократичні цінності на місцевому рівні	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
3	Тема 3. Система засадничих європейських актів щодо розвитку локальної демократії	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
	Практичне заняття за темою 3. Система засадничих європейських актів щодо розвитку локальної демократії	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
4	Тема 4. Європейські стандарти і принципи представницької демократії на місцевому рівні	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-5
	Практичне заняття за темою 4. Європейські стандарти і принципи представницької демократії на місцевому рівні	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
5	Тема 5. Закріплення стандартів і принципів безпосередньої локальної демократії в європейських правових актах	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-10
	Практичне заняття за темою 5. Закріплення стандартів і принципів безпосередньої локальної демократії в європейських правових актах	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
6	Тема 6. Становлення і розвиток локальної демократії в країнах Європейського Союзу	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-5

	Практичне заняття за темою 6. Становлення і розвиток локальної демократії в країнах Європейського Союзу	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
7	Тема 7. Європеїзація форм місцевої демократії в Україні	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-5
	Практичне заняття за темою 7. Європеїзація форм місцевої демократії в Україні Підведення підсумків вивчення дисципліни	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси Презентації здобувачів Силабус ККР для проведення заліку Анкети у MS Forms	0-30

Індивідуальне завдання

1. Визначити перелік європейських актів щодо розвитку місцевої демократії, а також норми і принципи, що відповідають проблематиці дисертаційного дослідження. Обґрунтування важливості їх використання у дисертаційному дослідженні та презентація на практичному занятті.

2. Розробити проект одного з елементів наукової новизни власного дисертаційного дослідження у частині адаптації європейських демократичних практик до умов діяльності суб'єктів вітчизняного публічного сектору (з відзначенням таких елементів: методологічні підходи, моделі, методи та методики) (тема 7, презентація на 7 тижні) за такою схемою:

1. Визначити відповідне наукове завдання дисертації.

2. Ознайомитись із прикладами адаптування міжнародних стандартизованих практик до умов діяльності вітчизняних організацій публічного сектору у здійснених раніше дисертаційних дослідженнях.

3. Визначити релевантні документи міжнародних організацій.

4. Запропонувати авторській підхід до механізму адаптування обраних міжнародних стандартизованих практик до умов діяльності вітчизняних організацій публічного сектору предметної галузі власного дослідження.

5. Розробити авторське формулювання одного з елементів наукової новизни власного дисертаційного дослідження у частині адаптування міжнародних стандартизованих практик до умов діяльності вітчизняних організацій публічного сектору: методологічні підходи, моделі, методи та методики (інструментарій).

Вимоги до виконання індивідуального завдання включають: чітку структуру; логічне висвітлення питань, які розглядаються; узагальнюючий характер оцінок подій, явищ; чітку аргументація висновків.

Критеріями виконання та презентації індивідуального завдання є: рівень практичної спрямованості; логічність викладеного змісту; повнота й глибина розкриття теми; кількість використаних джерел і чіткість посилань на них; відображення практичних матеріалів; обґрунтування власної думки з цього питання у вигляді висновку; рівень захисту (якість презентації, відповідей на запитання, поставлені під час обговорення тощо).

Під час презентації і захисту результатів виконання індивідуальних завдань передбачено процедуру peer-assessment (оцінювання з боку інших здобувачів).

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом.

Активованій аккаунт університетської пошти (student.i.p@nmu.one) на Microsoft Office365.

Перевірений доступ з ПК чи мобільного гаджету до застосунків Microsoft Office: Teams,

Moodle.

Інстальований на ПК та мобільних гаджетах пакет програм Microsoft Office (Word, Excel, Power Point).

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 - 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

Загальні критерії досягнення результатів навчання відповідають описам 8-го кваліфікаційного рівня НРК.

6.2. Здобувачі можуть отримати **підсумкову оцінку** з навчальної дисципліни **на підставі поточного оцінювання знань** за умови, якщо набрана кількість балів з поточного тестування та виконання і захисту практичних робіт складатиме не менше 60 балів. Максимально за поточною успішністю здобувач може набрати 100 балів.

Теоретична частина оцінюється за результатами *участі у дискусіях* під час інтерактивних лекцій, виконанню та *презентації результатів індивідуального завдання*, зміст якого описано у розділі 4 (участь у дискусіях та презентація результатів окремих завдань оцінюється в межах 100 балів відповідно до Загальних критеріїв досягнення результатів навчання для 8-го кваліфікаційного рівня за НРК (доктор філософії)» (див. «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» <https://cutt.ly/1ORACPD>) із подальшим перерахунком відповідно до розподілу балів за окремими темами та завданнями, див. у табл. розділу 4). Загалом за участь у дискусіях отримується **максимум 40 балів**.

Практичні роботи (індивідуальні і командні завдання, розподіл балів див. у табл. розділу 4) виконуються під час практичних занять (презентація результатів окремих завдань оцінюється в межах 100 балів відповідно до Загальних критеріїв досягнення результатів навчання для 8-го кваліфікаційного рівня за НРК (доктор філософії)» (див. «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» <https://cutt.ly/1ORACPD>) із подальшим перерахунком відповідно до розподілу балів за окремими темами та завданнями, див. у табл. розділу 4). При несвоєчасному здаванні практичної роботи оцінка знижується вдвічі. У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні і захисті результатів виконання індивідуального завдання отримується **максимум 60 балів**.

Отримані бали за теоретичну частину та практичні роботи додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
40	60	100

6.3. Критерії оцінювання підсумкової роботи. У випадку якщо здобувач за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку проводиться **підсумкове оцінювання (залік)** під час сесії. Якщо здобувач не здав у письмовій формі виконаних індивідуальних завдань (дві практичні роботи), він отримує незадовільну

підсумкову оцінку з дисципліни.

Залік проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з **60 тестових завдань** із чотирма варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (**разом 60 балів**) та **10 тестових завдань** з практичної частини, кожне з запитань оцінюється максимум у 4 бали (**разом 40 балів**), причому:

- 4 бали - відповідність еталону;
- 3 бали - відповідність еталону з незначними помилками;
- 2 бали - часткова відповідність еталону, питання повністю не розкриті;
- 1 бал - невідповідність еталону, але відповідність темі запитання;
- 0 балів - відповідь не наведена або не відноситься до теми запитання.

Отримані бали за відкриті та закриті тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач може набрати 100 балів.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»: http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf.

У разі порушення здобувачем академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

7.2. Комунікаційна політика.

Здобувачі повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача є перевірка один раз на тиждень (щонеділі) поштової скриньки на Office365 та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Рекомендуємо створити профілі та підписатися на сторінку кафедри державного управління і місцевого самоврядування у Facebook: <https://www.facebook.com/kafedra.publicmanagement/>.

Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком здобувача є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

7.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

Для здобувачів денної форми відвідування занять є обов'язковим.

Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності.

Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач має повідомити викладача або особисто, або через старосту.

Якщо здобувач захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи.

Здобувачу, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших здобувачів, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби).

Оцінки неможливо отримати під час консультацій або інших додаткових годин спілкування з викладачем. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватися дистанційно - в онлайн-формі, за погодженням з викладачем.

7.5. Політика щодо оскарження оцінювання. Якщо здобувач не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

7.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті. Здобувач має право на зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті, за окремими темами або видами навчальної активності із попереднім погодженням з викладачем дисципліни та гарантом освітньої програми. Визнання результатів здійснюється за наявності відповідних сертифікатів.

7.7. Участь в анкетуванні. Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (Microsoft Forms Office 365), які буде розіслано на ваші університетські поштові скриньки. Заповнення анкет є важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни.

8. Рекомендовані джерела інформації

Базові

1. Буров С., Величко Н., Єлігулашвілі М., Жигалдо В., Ковшун Л., Левченко О. Права людини і місцева демократія. Київ : [б.в.], 2017. 92 с.
2. Громадівська модель самоврядування в Україні : монографія / за заг. ред. Ю. М. Бардачова, І. П. Лопушинського, Р. М. Плюща. Херсон : Книжк. вид-во «ФОР Вишемирський В. С.», 2019. 708 с.
3. Глобальні проблеми сучасності : підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 632 с.
4. Дорох В. В., Черній О. В. Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень : навч.-метод. посіб. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 104 с.
5. Європейська інтеграція : навч. посіб. / за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 344 с.
6. Інструменти локальної демократії : результати дослідження Проєкту «Маємо вплив в регіонах» в рамках проєкту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні» за фінансової підтримки МЗС Данії. Київ, 2019. 61 с.
7. Камардіна Ю. Муніципальна реформа в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження. Київ : Фенікс, 2020. 224 с.
8. Книш М., Котик Л. Глобальні проблеми людства: навч. посібник. Львів: Простір-М, 2021. 130 с.
9. Кравчук В., Юхименко С., Нещерет М. Інструменти місцевої демократії в умовах пандемії COVID-19. Київ : [б.в.], 2021. 28 с. URL : <file:///D:/My%20Downloads/document-1.pdf>.
10. Лендъел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи. Ужгород : [б.в.], 2020. 42 с.

Нормативні документи

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
2. Європейський демократичний доробок в галузі виборчого права : матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ : Логос, 2009. 500 с.
3. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 лист. 2009 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text.
4. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень CM(2017)83-final : прийняті Комітетом міністрів 27 вересня 2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів. URL : <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>.
5. Кодекс належної практики щодо референдумів. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права* : матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи ; пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ : [б.в.], 2009. С. 268–290.
6. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень : ухв. Конференцією неурядових організації Ради Європи на засіданні 01 жовт. 2009 р. URL : <https://rm.coe.int/16802eeddb>.
7. Про участь громадян у місцевому публічному житті : рекомендація Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи від 6 груд. 2001 р. *Досвід децентралізації у країнах Європи* : зб. док. / заг. ред. В. Б. Гройсмана ; пер. з іноз. мов. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с.
8. Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті : прийнята Комітетом міністрів 21 берез. 2018 р. на 1311-му засіданні заступників міністрів. URL : <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39>.
9. Рекомендації КМРВ про відносини між громадськістю, місцевою радою та виконавчою владою в місцевій демократії (інституційні рамки місцевої демократії) 113(2002). – URL : <http://www.president.gov.ua/news/24553.html>.
10. Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи про стан місцевої й регіональної демократій в Україні та Звіт (Rec(2013) 348. URL : <http://www.slg-coe.org.ua>.
11. Direct Citizen Participation in State and Local Government Act. URL : https://www.legislationline.org/download/id/7657/file/Bulgaria_Act_direct_participation_state_local_government_2009_am2015_en.pdf.
12. Recommendation № 1704(2005) «Referendums: towards good practices in Europe». URL : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17329&lang=en>.
13. Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life : Adopted by the Committee of Ministers on 21 March 2018 at the 1311th meeting of the Ministers' Deputies). URL : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807954c3.
14. Resolution № 1121(1997) «On instruments of citizen participation in representative democracy». URL : <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16532&lang=en>.
15. Revised guidelines on the holding of referendums : approved by the Council of Democratic Elections at its 69th online meeting (7 October 2020) and adopted by the Venice Commission at its 124th online Plenary session (8-9 October 2020). URL :

Додаткова

1. Андрійчук Т. С. Партиципаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя : наук. журнал* / редкол. Т. Л. Нагорняк [та ін.]. 2019. № 1. С. 45–50.
2. Бистрицький Є. Демократія і публічний дискурс. *Філософська думка*. 2019. № 6. С. 46–63.
3. Бебик В. Феномен місцевої демократії. URL : http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_48/bebyk_fenomen.pdf.
4. nbuv.gov.ua%2Fcgibin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe23.pdf&usg=AOvVaw0bNso55KMMb1GOC6IUtiK7.
5. Була С. Локальна демократія як фундаментальна категорія в актуалізації проявів інституціонально-правових модусів місцевого самоврядування: кореляція, формалізація та схематизація основних понять. URL : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/view/2789/2864>.
6. Була С. Неінституційні механізми реалізації детермінант локальної демократії в Україні. URL : <http://social-science.com.ua/article/794>.
7. Гостева О. М. Європейський досвід взаємодії органів державної влади та громадських організацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1124>.
8. Дорош Б. Й. Моделі застосування бюджету участі: європейський досвід і перспективи застосування в Україні. *Бізнесінформ*. 2019. № 2. С. 58–63.
9. Знаткова О. М. Аналіз форм залучення громадськості до прийняття управлінських рішень : правовий аспект. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3(62). URL : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-3/doc/1/1_9.pdf.
10. Інструменти партиципативної демократії: європейські стандарти та практики : висновок спеціального радника уряду України з питань децентралізації (м. Київ, 6 квіт. 2017 р.). URL : http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2017/-SAGUD-LPO-20171_.pdf.
11. Іщейкін К.Є. Типологізація європейських моделей бюджету участі. *Політикус*. 2017. Вип. 2. С. 79–81.
12. Іщейкін К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна : монографія. Київ : вид-во «Юридична думка», 2018. 404 с.
13. Ключковський Ю. Європейські правові стандарти місцевого самоврядування: зміст і правова природа. *Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ.конф. (20 груд. 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. М. Микієвича, О. Сушинського, Р. Бедрія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 37 – 42.
14. Козирь Д. В. Конституційно-доктринальні засади локальної демократії. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 6. С. 13–17. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2023/5.pdf.
15. Локальна демократія: роль громад та органів місцевого самоврядування : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 10 травня 2024 р.). Суми : Сумський державний університет, 2024. 58 с.
16. Нікітенко Л. О., Ковальчук Л. В. Стан розвитку місцевої демократії в Україні та за кордоном: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 92. С. 65-70. URL : <file:///D:/Му%20Downloads/document-1.pdf>.
17. Пехник А. В., Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.

18. Попова І. М. Організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL : http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/20.pdf.
19. Права людини та демократія як фундаментальні основи українського конституціоналізму : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. : XVI Тодиківські читання (24 листоп. 2023 р., м. Харків) / редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 266 с.
20. Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи, м. Страсбург, травень 2016 р. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/civik_Europe_2016.pdf.
21. Чиркін А. С. Місцевий референдум як форма муніципальної нормотворчості: досвід країн вишеградської групи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 76–79.
22. Шумляєва І., Шункін М. Функціональний аналіз інституту місцевого референдуму. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : зб. наук. пр. ; редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред) [та ін.]. 2017. № 1. URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/index.html).
23. Шумляєва І. Розвиток взаємовідносин органів публічної влади та громадян на місцевому рівні в умовах формування правової держави. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2019. Вип. 2 (41). С. 157–165.
24. Шумляєва І. Вплив європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 1. Дніпро : вид-во «Грані». С. 113– 20.
25. Hampl F. Local referendum as a tool of direct participation of citizens in the decision-making of municipalities in the Czech Republic : *XXIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*, 2020. URL : <https://munispace.muni.cz/library/catalog/chapter/1632/159>.
26. Local democracy in the process of transformation. Has the call for citizen participation reached city councilors? The case study of Turku in Finland. URL : http://spa.gu.se/digitalAssets/1552/1552416_salminiitty--norkom2015.pdf.
27. Kersting N. Participatory democracy and sustainability. Deliberative democratic innovation and its acceptance by citizens and German local councilors institute for political science ; Ed. : Sergiu Gherghina and Marc A. Rosen. *Sustainability*. Muenster : Muenster University, 2021. 13(13).
28. Representative democracy in the EU. Ed. by S. Blockmans, S. Russack. London : CEPS, Brussels Rowman & Littlefield International, 2019. 386 p.
29. The Routledge Handbook to Referendums and Direct Democracy / Ed. by Laurence Morel, Matt Qvortrup. Routledge, 2020. 552 p.

Інформаційні ресурси

1. Автоматизована система бібліотек Європейської Комісії (ECLAS). URL : <http://ec.europa.eu/eclas/>.
2. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL : <http://rada.gov.ua/>.
3. Інформаційна служба Європейського Союзу (Europe Direct). URL : <http://ec.europa.eu/europedirect>.
4. Офіційний сайт Представництва Європейського Союзу в Україні. URL : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm.
5. Портал Європейського Парламенту. URL : <http://europarl.europa.eu>.

6. Портал Європейського Союзу. URL : <http://europa.eu>.
7. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL : https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk?s=232.
8. Рада Європи. URL : <https://www.slg-coe.org.ua/>.
9. EU institutions and bodies. URL : http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_en.htm
10. EU facts and figures. URL : http://europa.eu/about-eu/facts-figures/index_en.htm.
11. EU law. URL : http://europa.eu/eu-law/index_en.htm.
12. EU tube. URL : <http://youtube.com/eutube>.